

вплетені у всьому цивільному праві. Водночас слід враховувати, що традиційно питання правового регулювання сімейних відносин містилося у спеціальних нормах Кодексу про шлюб та сім'ю 1969 року та Сімейному кодексі України 2002 року. Крім того, специфіка сімейних правовідносин все ж таки потребує спеціального правового регулювання в окремому кодексі, у зв'язку з чим скасування СК України та переміщення його положень в ЦК України на даному етапі є передчасним і потребує детального аналізу та обговорення.

Бабич Ірина Григорівна,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

НЕОБХІДНІСТЬ ВИЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПІВ СПРАВЕДЛИВОСТІ, ДОБРОСОВІСНОСТІ І РОЗУМНОСТІ У НОВОМУ ЦИВІЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

Якщо ще 2 роки тому принципи цивільного права майже не використовувались для обґрунтування рішення суду, то на сьогодні можна констатувати визнання принципів добросовісності, розумності і справедливості у якості джерела права з боку Верховного суду.

Відповідно актуальним, знається надання у новому Цивільному кодексі визначення принципу справедливості, добросовісності і розумності.

Принцип справедливості означає визначення нормою права обсягу, межі здійснення захисту цивільних прав та обов'язків особи адекватно її ставленню до вимог правових норм.

Добросовісність можна визначити як прагнення сумлінно захистити цивільні права та забезпечити виконання цивільних обов'язків.

Розумність – зважене вирішення питань регулювання цивільних відносин з урахуванням інтересів усіх учасників, а також інтересів громади (суспільства).

Принципи справедливості, добросовісності й розумності є проявом категорій справедливості, добросовісності та розумності як суті права загалом (Відповідно до Постанови Пленуму Верховного Суду від 06.12.2019 р. у справі № 910/353/19).

Верховний Суд зазначає, що тексти законів, правочинів, використання учасниками цих норм мають бути належними і справедливими, відповідати нормам обороту та нормам закону.

В українському цивільному законодавстві ці принципи закріплено в п. 6 ч. 1 ст. 3 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ). Їх зміст, як зазначає Верховний Суд, полягає в тому, що тексти законів, правочинів та їх

застосування учасниками договірних відносин мають бути належними і справедливими та відповідати загально визнаним нормам обороту та нормам закону.

Вимогу справедливості, добросовісності та розумності цивільного законодавства, яка практично виражається у встановленні його нормами рівних умов для участі всіх осіб у цивільних відносинах; закріпленні можливості адекватного захисту порушеного цивільного права або інтересу; поєднання створення норм, спрямованих на забезпечення реалізації цивільного права, із шануванням прав та інтересів інших осіб, моралі суспільства тощо.

Крім того в ЦК України загальні положення про зобов'язання розташовані в окремій главі, де в п. 3 ст. 509 ЦК України зазначено, що зобов'язання має ґрунтуватися на засадах добросовісності, розумності та справедливості.

Ці загальні засади практично повинні виражатися в установах рівних умов для участі всіх осіб у цивільних відносинах, закріпленні можливості адекватного захисту порушеного права або інтересу та поєднанні норм, які забезпечують реалізацію права учасником договірних відносин із дотриманням прав та інтересів інших осіб (постанова Верховного Суду від 17.04.2019 р. у справі № 761/41709/17).

Оціночний характер категорії справедливості, його ціннісно-визначна функція передбачають його особливу координаційну роль в системі принципів права. З позиції справедливості найбільш важливим результатом такої координації є досягнення оптимального співвідношення між загальнолюдськими, у тому числі і правовими принципами, які відповідають цьому рівневі економічного, політичного, соціального та культурного розвитку суспільства і які забезпечують успішне вирішення як близьких, так і перспективних завдань нормативного регулювання.

Певною мірою справедливість є підґрунтям інших принципів права. Визначають їх співвідношення та межі дії у конкретних історичних умовах. Тому справедливість часто визнають найбільш важливою якістю права.

Суттєвим показником повноцінності законів з позиції справедливості у багатьох випадках є суворе підпорядкування стандартам прав та свобод людини, з принципом пріоритету і завданням надійної охорони зазначених цінностей. Здійснення прав і свобод є невід'ємним від виконання кожним громадянином своїх юридичних обов'язків. У випадках відмови від їх виконання або порушення зазначених цінностей є справедливим застосування до винних встановлених законом заходів впливу.

Цінність справедливості, а через неї і в цілому права, має прояв у в тому

чи іншому правозастосуванні – у справедливому характері судового рішення, примиренні конфліктуючих сторін і тим самим у забезпеченні миру, порядку.

У сучасній системі права України справедливість сприйнята як якість, втілена у праві ідея, а у деяких випадках – як норма-принцип. У галузях права, де немає таких норм-принципів, ідея справедливості деталізується у їх положеннях та нормах. Таким чином ця ідея юридично закріплюється у всіх сферах суспільних відносин.

Це означає, що сторони мають виконувати принцип належного виконання зобов'язань при виконанні договірних відносин. А також мають діяти, не завдаючи шкоди іншій особі, укладати правочини не застосовуючи, засади обману насильства чи зловживання довірою. (постанова Верховного Суду від 17.04.2019 р. у справі № 761/41709/17).

Справедливість вимагає відповідальності між діями та їх соціальними наслідками. Мають бути відповідними труд та його оплата, завдання шкоди та її відшкодування, злочин та покарання. Закони відбивають цю відповідність, якщо відповідають принципів справедливості.

Принцип справедливості тісно пов'язаний із принципом добросовісності і є зв'язуючою ланкою між правом і мораллю.

Принцип справедливості, крім того, що є загальнотеоретичним принципом права, є також системоутворюючим принципом природного права, що узгоджує і визначає принципи, що є оціночними, і не мають конкретного визначення у законодавстві.

Поведінка сторони повинна бути економічно обґрунтованою та відповідати загальноприйнятим уявленням про честь і совість (тобто схвально оцінюватися суспільством на предмет засобів і методів, які використовують для досягнення переслідуваних сторонами цілей) (постанова Верховного Суду від 16.01.2019 р. у справі № 521/17654/15-ц). А в разі якщо сторона порушила свої зобов'язання, юридична відповідальність повинна бути співмірною вчиненому правопорушенню (постанова Верховного Суду від 17.04.2019 р. у справі № 761/41709/17).

Безпосередньо пов'язаною з описаними вище вимогами є стаття 13 ЦКУ, яка визначає межі здійснення цивільних прав і встановлює заборону зловживання правом. Зокрема, сторона в договірних відносинах повинна здійснювати свої права у межах, наданих їй договором, та утримуватися від дій, які можуть порушити права чи завдати шкоди іншій особі. Як пояснює Верховний Суд, якщо сторона договору реалізує формально належне їй суб'єктивне право, але при цьому діє всупереч меті такого права або в порушення своїх зобов'язань, які виникають із договірних правовідносин, вона

зловживає правом (постанови Верховного Суду від 16.01.2019 р. у справі № 521/17654/15-ц; від 29.05.2019 р. у справі № 914/692/18).

Українське законодавство містить правила про межі реалізації та захисту цивільних прав. Ця конструкція базується на декількох принципах, основне місце серед яких посідає вимога того, що суб'єктивні цивільні права, відповідно до п. 3 ст. 509 ЦК України мають набуватися, здійснюватися, захищатися та припиняються із дотриманням принципів добросовісності, розумності та справедливості.

Заборона зловживання правом у договірних відносинах по суті впливає з вимоги про юридичну рівність сторін у договірних відносинах, яка втілюється у принципах пропорційності та еквівалентності. Сторони в договірних відносинах повинні реалізовувати будь-які свої права у суворій відповідності до вказаних вимог і принципів (постанова Верховного Суду від 16.01.2019 р. у справі № 521/17654/15-ц).

Принцип добросовісності застосовується не тільки як регулятор відносин, він також є критерієм оцінки відповідності позитивному праву встановлених учасниками правових норм.

Як зазначає Міжнародний суд ООН, «одним із основних принципів, що регулює створення та виконання юридичних зобов'язань незалежно від джерела, є принцип добросовісності. Відповідальність та довіра притаманні міжнародній співпраці, особливо в епоху, коли ця співпраця в багатьох галузях стає все більш необхідною. Так само як правило *pacta sunt servanda* в праві договорів ґрунтується на добросовісності, так і зобов'язальний характер міжнародних законів, які виходять із односторонніх заяв, ґрунтується на цьому принципі. [1; с. 18]

Принцип розумності є загальнотеоретичним принципом. Більше того, він властивий як галузі публічного, так і галузі приватного права. З огляду на особливості зобов'язальних відносин, де сторони можуть встановлювати власні правила поведінки та регулювати наслідки порушення цих правил, принцип розумності отримує особливу актуальність.

Закріплення принципу розумності у Цивільному кодексі України відроджує принципи, що останніми роками почали послаблювати свої позиції. Тому розкриття його має особливе практичне та теоретичне значення.

Відповідно до принципу економічності кожна із сторін має виконувати свої обов'язки найбільш економічним для контрагента способом. Цей принцип отримує свою конкретизацію в цілому ряді норм, розрахованих на окремі зобов'язання (наприклад, про підряд).

Відповідно до принципу співпраці кожна із сторін має надавати іншій

стороні можливе сприяння у виконанні нею своїх обов'язків. Він поширюється на всі зобов'язання без виключення. У більшості випадків боржник і кредитор самостійно здійснюють дії, які передбачені зобов'язанням, та втілюють в собі його виконання. Разом із тим іноді допускається накладення виконання на третю особу. Відповідальність за дії третіх осіб несе сторона, яка передоручила їм виконання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мережко А.Л. *Lex mercatoria*. Теория и принципы транснационального торгового права. К.: Таксон, 1999. С.18.

Берназ-Лукавецька Олена Михайлівна,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОНОВЛЕННЯ ПЕРЕЛІКУ ОБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ В УМОВАХ РЕКОДИФІКАЦІЇ

Об'єкти цивільних прав займають одне з центральних місць у цивільному праві України. Стаття 177 Цивільного Кодексу України містить наступні види об'єктів цивільних прав, серед них:

- речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно,
- майнові права,
- результати робіт, послуги,
- результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація,
- інші матеріальні і нематеріальні блага [1].

На сьогоднішній день, у зв'язку зі стрімким розвитком інформаційних технологій та межи Інтернет з'являються нові види об'єктів цивільних правовідносин, що представляють собою віртуальну природу. Дані об'єкти потребують нового правового регулювання та окремого розгляду.

Так, вдалим є законопроект №3637 від 11.06.2020 року, в якому пропонуються зміни до статті 190 Цивільного Кодексу України, додаючи до переліку, що входить до майна також віртуальні активи.

За даним законопроектом під віртуальним активом розуміється особливий вид майна, що є цінністю в електронній формі, якій може знаходитись у цивільному обігу та існує в системі обігу віртуальних активів. Саме тому, на нашу думку, віртуальні активи можна віднести до об'єктів цивільних прав та додати їх до статті 177 ЦК України як новий об'єкт цивільних прав [2].